Streep sıyaqlı aktyorlar óz transformaciya qábileti menen ataqlı bolıp tabıladı. Daniel Day-Lewis hátte óz obrazına uyqas túrde aylar dawamında sol turmıs formasında jasap, rólge tayarlıq kóredi. Rólge kirisiw hám transformaciya qábileti aktyordıń dóretiwshilik sheberligin kórsetiwshi eń tiykarǵı táreplerinen biri bolıp tabıladı. Bul qábiletti rawajlandırıw ushın aktyor:

1. Obraz psixologiyasın tereń úyreniwi
2. Stanislavskiy yamasa basqa sistemalar arqalı rólge kirisiw texnikaların ózlestiriwi
3. Óz fizikalıq kórinisin obrazǵa uyqas túrde ózgertiwge tayın bolıwı
4. Dawıs, sóylew hám háreketler ústinde úzliksiz islewi kerek

Haqıyqıy aktyor óz obrazına pútkilley sińip ketiwi hám tamashagóylerge janlı, haqıyqıy keshirmelerdi jetkerip bere alıwı kerek. Áne sonda ǵana aktyorlıq kórkem óneri óziniń joqarı dárejesine erisedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Stanislavskiy K.S. “Aktyordıń jumıs usılı” (Stanislavskiy sisteması tiykarların túsintiriwshi klassik dóretpe).
2. Chexov M. “Aktyordıń texnikası” (Psixofizikalıq aktyorlıq uqıpı haqqında).
3. Lee Strasberg - “Method Acting hám aktyorlıq kórkem óneri” (Method Acting texnikasınıń tiykarshısı).
4. J.Jumanov., A.Á.Bekimbetova – “Aktyor sheberligi tiykarları” Nókis-2017.

REZYUME. Bul maqalada aktyordıń rólge kirisiwi, xarakter hám psixologiyanı túsiniw, Stanislavskiy sisteması, haqıyqıy rólge kiriw usılı, improvizaciya va iykemlesiw, transformaciya, fizikalıq transformaciya, dawıs hám diksiyanı ózgertiw haqqında sóz etiledi. Jáne de bunnan basqa da háreket hám plastika, ishki transformaciya, Rólge kirisiw hám transformaciya ushın paydalı shınıǵıwlar orın alǵan.

РЕЗЮМЕ. В этой статье говорится о вступлении актёра в роль, характере и психологии, системе Станиславского, методе вступления в реальную роль, импровизации и гибкости, трансформации, физической трансформации, изменении характера и дикции. Помимо этого, существуют и другие полезные процессы, такие как движение, пластика, трансформация, трансформация ролей.

SUMMARY. This article discusses the role of the actor, the character and psychology, the Stanislavsky system, the method of playing the role of the hero, improvisation and flexibility, transformation, physical transformation, and change in diction In addition to this, there are also other useful applications such as plastic, industrial transformation, and transformation in the role.

BAYAN PEDAGOGIKASÍNÍŃ QÁLIPLESIWI HAQQÍNDA

M.Paluaniyazov – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: bayan pedagogikası, bayanist-pedagoglar, bayanist-atqarıwshılar.
Ключевые слова: баянная педагогика, баянисты-педагоги, баянисты-исполнители.
Key words: bayan pedagogical science, bayan players.

Eger fortepiano, skripka, violonchel pedagogikası óz tamırları menen uzaq ótmishke barıp taqalatuǵın bolsa, bayan pedagogikası birneshe on jıllar aldın qáliplese baslaǵan. M.I.Imxanickiydiń jaqında shıqqan «Bayan hám akkordeon kórkem ónerinin tariyxı» atlı oqıw qollanbasında hár qıylı tiptegi háweskerlik, óz betinshe garmoniya atqarıwshılıǵı menen dáslep kameralıq, sońınan kamer-akademiyalıq bayan hám akkordeon atqarıwshılıǵınıń payda bolıwı arasında anıq shegara ótkeriledi. Garmoniyada turmıslıq, háweskerlik ónerinen parıqlı túrde bayan (akkordeon) da akademiyalıq atqarıwshılıq tiykarǵı, uzaq múddetli, kásiplik bilim alıwdı talap etedi. Muzıkalıq bilim beriwdiń eki forması haqqında aytıw múmkin: tikkeley hám tikkeley emes. Tikkeley formada ustazdıń tájiriybesi onıń izbasarı-shákirti tárepinen turaqlı baylanıs arqalı qabıl etiledi: shákirt kóredi hám maestroniń qalay atqarıp atırǵanın esitip, onıń texnikasın, ol yamasa bul shıǵarmanı túsiniwin ózlestiredi. talantlı oqıwshı erte ótmishtegi dóretiwshilikti tikkeley kóshiriwden kesh «uzaladı» hám óz «jazıwına» iye boladı. Ázelden atqarıwshılar usı tárizde qáliplesken.

Tuwrıdan-tuwrı basqa jolı bar oqıtıw formaları: oqıwshınıń atqarıwshı menen emes, al atqarıw sheberligi menen baylanısatuǵın hám oqıw procesin shólkemlestiretuǵın pedagog penen baylanısı. Muzıkalıq pedagogika tariyxında belgili atqarıwshılardı tárbiyalaǵan, biraq, óz pedagogikalıq tájiriybesiniń sırları haqqında bir qatar da sóz qaldırmaǵan júzlegen talantlı pedagoglar bar.

Solay etip, tikkeley muzıkanttıń bilim alıw forması óziniń barlıq tartımlılığına qaramastan, oqıtıwshı menen tikkeley kontaktta bolmaǵanlar ushın qol jetpeytuǵın bolıp qaladı. Eń jaqsı jaǵdayda oqıwshılar waqıttıń ótiwi menen ózinen aldınǵılardıń sheberligi haqqında aytıp beredi yamasa olardıń tájiriybesin súwretleydi.

Almastırıwǵa (anıǵıraǵı - qosımshaǵa) «metr – tergewshi», «muǵallim – oqıwshı» túrindegi tikkeley baylanısqa erte me, kesh pe aralıq forma keledi hám bilimlendiriw - oqıw procesin súwretlewge imkaniyat beretuǵın jumıslardı jaratıw.

Olar adamzattıń hesh qashan (yamasa derlik hesh qashan) ushıraspaǵan yamasa ushırasıw múmkinshiligi bolmaǵan adamlardıń oyları hám is-tájiribesi menen tanısıwǵa múmkinshilik beredi, sebebi tekst bir neshe on jıl yamasa ásirler burın jazılǵan hám onıń avtorı endi ómirde joq.

Pútkil pedagogika tiykarlarınıń tiykarın (sonnan muzıkalıq, demek, bayanlıq) pán sıpatında jıyındı quraydı pedagogikalıq teoriya hám ámeliyattıń tiykarın quraytuǵın tekstler. Sonıń ushın bayanlawshı pedagogikanıń qáliplesiwi haqqındaǵı usınıstı olardıń xronologiyalıq izbe-izligine súyengen halda beriwge háreket etemiz. Álbette, bizler tárepinen basıp shıǵarılǵan maǵlıwmatlardı tolıq dep esaplawǵa bolmaydı. Biz ushın, birinshiden, muzıka pedagogikasınıń biyǵárez tarmaǵı sıpatında bayan pedagogikasınıń ózin qáliplestiriw procesiniń izbe-izligin baqlaw; ekinshiden, birinshi jaqınlasıwda bolsa da, birgelikte bayan pedagogikasınıń predmetin qoyatuǵın mashqalalardı sızıp shıǵıw áhmiyetli edi.

Usı ekinshi aspektte bayanlaw pedagogikasınıń organ, fortepiano hám tarlı-tartqısh pedagogikası menen tereń baylanısın túsiniw, olardıń tiykarǵı uqsaslıqları hám principial ayırmashılıqların anıqlaw júdá áhmiyetli. Burın bayan pedagogikasında «birinshi qarlıǵashlar» elimizde basıp shıǵarılǵan óz betinshe oqıtıwshılar, qollanbalar hám mektepler bolıp, olar yamasa ásbaptı óz betinshe ózlestiriwge, yamasa dógereklerde, klublarda, mádeniyat saraylarında xalıq muzıkası háweskerleriniń óz betinshe dóretiwshiligine basshılıq etiwge baǵdarlanǵan edi. Bul metodikalıq materiallar nota sawatı, muzıka teoriyası menen tanıs emes yamasa derlik tanıs emes, yaǵnıy nolden baslaytuǵın adamlarǵa arnalǵan. A.P.Basurmanov hám N.Ya.Chaykinniń «Bayanda oynawdıń óz betinshe oqıtıwshısı» (1956) mine usınday bolıp, ol 1972-jılǵa shekem kóp sanlı qayta basılıwlarǵa shıdam bergen. Onda xalıq qosıqları hám ayaq oyınlarınıń (60 qa jaqın) usınıs etilgen quramalı emes ózgerislerin atqarıw ushın teoriya elementleri hám ámeliy másláhátlerdi óz ishine alǵan bir qatar sabaqlar berilgen. 1957-jılı A.Ivanovtıń «Bayanda oyın oynawdıń baslanǵısh kursı», N.Rechmenskiydiń «Bayanda óz betinshe oyınlar», A.E.Oneginniń 1972-jılǵa deyin birneshe ret qayta basılıp shıqqan «Bayanda oyın oynaw mektebi» shıǵarıldı. Solay etip, bayan pedagogikasında jazba dástúrdiń baslanıwı XX ásirdiń 50-jıllarınıń ekinshi yarımı dep esaplaw múmkin.

XX ásirdiń 60-jıllarında orta arnawlı oqıw ornılarınıń oqıtıwshılarına arnalǵan jumıslar jarıq kórdi. Olarǵa I.D.Alekseevtiń «Bayanda oyın oyınawdı oqıtıw metodikası» (1960) miynet kiredi, ol 1961-jılı soqırlar ushın qayta basıp shıǵarıldı. Bul jumısta «Bayannıń kelip shıǵıwı hám rawajlanıwı», «Bayanda oyın oynawdı úyretiwdiń tiykarǵı principleri», «Klasta oqıtıwshınıń jumısın shólkemlestiriw», «Muzıkalıq tárbiyalawdıń texnikalıq quralların rawajlandırıw» sıyaqlı bólimler payda boldı. 1962-jılı A.I.Poletaevtiń «Pya tipalsovaya applikatura na bayane (pravaya klaviatura)» qollanbası shıqtı. Onda bes barmaqlı applikaciya variantları berilgen, bas barmaqtı rawajlandırıw maqsetinde major, minor gammaları, sonday-aq, arpedjio ushın. A.M.Mirek «Bayan hám akkordeon tariyxınan» (1967) kitabın basıp shıǵardı. 1963-jıldan baslap bayan pedagogikasınıń Leningrad mektebi qáliplesti.

1963-jıldan baslap bayan pedagogikasınıń Leningrad mektebi qáliplesken. Onıń tiykarında P.I.Govorushkonıń jumısları bar: «Bayanda oynaw tiykarları» (1963); «Bayanda oynaw mektebi» 6 mártebe qayta basılǵan (1974-jılǵa deyin), «Bayanda oynawdıń baslanǵısh kursı» (1988) hám basqalar. Bul baspa shıǵarmalarda avtor baslawshılardı úyretiwden kórkemlep atqarıwǵa, sonıń ishinde repertuardı talqılawǵa ótedi. Kásibi sheberlikke arnalǵan jumıslar qatarına V.A.Demchenkonıń «Bayan ushın shınıǵıwlar texnikası» (1967) kiredi. Ol mayda barmaq texnikasın, gamma hám arpedjioǵa tiykarlanǵan interval hám akkordlardı, oyınnıń quramalı usılların (sekiriwler, melizmler, qaytalawlar, tremolo hám basqalar) qarap shıǵadı.

1960-jıllardıń aqırında payda boldı. O.F.Agafonov, Yu.V.Solovev, P.P.Londonovlar «Bayanda ózin-ózi úyretiwshi» (1969), onda muzıka sawatı elementleri oyındı ózlestiriw metodikası, oń hám shep qollar ushın shınıǵıwlar menen birlestirilgen. Texnikanıń hár qıylı túrlerine; jergilikli kompozitorlardıń muzıkası, xalıq qosıqları hám ayaq oyınlarınıń bayanı ushın 100 ge shamalas qayta islengen kórinisleri keltirilgen. Bul «Óz betinshe oqıtıwshı» professionallardı tayarlawdıń ótiw basqıshı bolıp, kóp mártebe (1978-jılǵa shekem) qayta basılıp shıqtı. 1970-jıllardıń baslarında pedagogikanıń qáliplesiwindegi tiykarǵı waqıya tómendegilerden ibarat boldı.

«Bayan» maqalalar toplamınıń «tuwılıwı» dep esaplaw instituttıń pedagoglarınıń minberleri im. Gnesinov (Vıp. 1-7, 1970-1987). jeke onıń iniciatorlarınan hám turaqlı redaktorı YU.T.Akimov. Turaqlı avtorlar arasında B.Yegorov, P. Gvozdev, V.Semenov, L.Kolesov, F.Lipc hám basqalar. Tiykarınan oqıtıwdıń baslanǵısh basqıshına, yaǵnıy «shır» háreketine baǵdarlanǵan mektepler hám ózin-ózi oqıtıwshılardan parıqlı túrde, toplamdaǵı maqalalardıń avtorları joqarı oqıw orınlarındaǵı bilimlendiriwdiń eń áhmiyetli problemalarına, yaǵnıy «tereńirek» háreketine qaratılǵan. «Bayanshınıń kórkem-texnikalıq tayarlıǵı» temasına tikkeley yamasa tikkeley emes baylanıslı bolǵan tek eki maqalaǵa ǵana toqtap ótemiz. B.Yegorovtıń «K voprosu o sistematizatsii bayannıx shtrixov» [2. 104-128] atlı maqalası hár qanday qánigelikke tiyisli muzıkant iskerliginde oraylıq orın tutatuǵın ses shıǵarıw mashqalasına baǵıshlanǵan. Hárbir saz ásbabı tákirarlanbas dúzilis ózgesheliklerine iye hám sonıń ushın onda ses shıǵarıw kónlikpelerin iyelewdi talap etedi. Avtor maqalalarda - bayan pedagogikasınıń tán alınǵan abırayı - atqarıwshınıń tiykarǵı maqseti - kórkem obraz jaratıw ekenligin atap ótedi. Sonıń menen birge ol ses ustindegi jumıstı kem bahalaw tendenciyasınıń keń tarqalǵanlıǵın atap ótedi. Avtor kirgizedi bayanda ses shiǵarıw xarakterin belgilewdiń óz grafikalıq sistemasın (organist I.Braudonıń terminologiyasında – «artikulyaciya»). Ótmishtegilerdiń tájiriybesine súyenip (P.Gvozdev, N.Rizolya, V.Puxnovskiydiń), B.Egorovtıń bayan arqalı aytılıwdıń tiykarǵı úsh túri: teri, barmaq hám kombinaciyalanǵan, olardıń hár biri ushın grafikalıq shártli belgilerdi kirgiziw. B.Egorov muzıkalıq-pedagogikalıq ádebiyatta turaqlı ushırasıp turatuǵın, biraq hár qıylı ásbaplarǵa qollanılatuǵın hám hár qıylı mazmunǵa toltırılatuǵın «shtrixlar» túsinigine sholıw jasap, óziniń anıqlamasın beredi: «Shtrixlar - bul muzıkalıq shıǵarmanıń intonaciyalıq mazmunına baylanıslı túrde sáykes artikulyaciyalıq usıllar menen alınatuǵın seslerdiń xarakterli formaları bolıp esaplanadı» [Sonda, 119-bet]. Bunnan soń avtor barlıq saz ásbapları ushın uliwma hám bayan ushın arnawlı bolgan tiykargı grafikalıq belgilerdi, bayanda ses shigarıwdıń ózine tán tárepleri haqqında túsindiriwler menen qarap shiǵadı. Keltirilgen barlıq belgiler ápiwayı hám aralas belgilerge bólinedi [Sonda, 120-125-betler]. «Tiykarǵı shtrix-priyomlar kestesi» maqalası juwmaqlanıp, onda tómendegiler sáykes keledi: «sesli maqset - nátiyjeniń ulıwma xarakteristikası»; shtrixtıń grafikalıq belgileniwi (sxemalı); seslerdiń jańlawı; ses-shtrixtıń shártli forması (aldın kirgizilgen grafikalıq belgilerden paydalanǵan halda); atqarıwdıń eń tipik artikulyaciyalıq usılı hám, aqırında, «muzıkalıq-kórkem ádebiyattan úlgi». B.Egorovtıń shıǵarması bunnan jigirma jıl aldın basıp shıǵarılǵan, biraq onıń professional bayanshılardı kórkem-texnikalıq jaqtan tayarlawdaǵı áhmieti ózgermeydi, biraq mazmunınıń ámeliy bólegin ózlestiriw búgingi kúnde de qolda ásbap penen mashaqatlı jumıs islewdi talap etedi. «Bayan hám bayanlar» toplamınıń sol 6-sanında járiyalanǵan ekinshi maqala F.Lips tárepinen jazılǵan bolıp, ol bayan kórkem óneri tariyxında jańa, jarqın bet jaratqan kórnekli kompozitor Vladislav Zolotarevtıń muzıkalıq (bul jaǵdayda - bayan) dóretiwshiliginiń rawajlanıw procesin kózden ótkeredi [4,27-68-b.]. F.Lips 1960-jıllardıń aqırına kelip qáliplesken paradoksal jaǵdaydı atap ótedi: konservatoriyalar hám mekteplerde kóp tembrli, tayar saylaw bayanı «quralǵa alındı», biraq onıń original repertuarı joq. Bul ásbapqa arnalgan repertuardıń tiykarın salıwshı V.Zolotarev dep ataw múmkin. Maqalada onıń ómirbayanı keltirilgen. Zolotarev ayrıqsha talantlı shaxs sıpatında xarakterlenedi: muzıkant-atqarıwshı, kompozitor, jazıwshı, oyshıl, fortepiano, skripka, dawıslar ushın oǵada kóp original shıǵarmalardıń dóretiwshisi, biraq bárinen de kóbirek - bayan ushın, Zolotarev onıń sheksiz múmkinshiliklerin júzege shıǵarıwǵa umtıldı. Vladislav Zolotarev tek ǵana 33 jil (1942-1975) jasagan, biraq oniń miyrası júdá úlken: bul úsh sonata, Partita, Kameralıq syuita, cikl.

«Bayan ushın altı balalar syuitası», cikl. «Bes kompoziciya» hám basqalar. Bul shıǵarmalardıń kópshiligi koncertte shıǵarıp atırǵan bayanistlerdiń repertuarına kirdi, Pútkil awqamlıq radionıń fondlarında hám gramplastinkalarda jazıp alındı.

Solay etin, bayan pedagogikası - zamanagóy muzıka pedagogikasınıń real bar bolǵan tarawı, tek óziniń qáliplesiwinde belgilengen emes, al aktiv rawajlanıp atırǵan taraw dep tolıq haqılı túrde aytıw múmkin.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Дубий, А. Украинский феномен баянного искусства / А. Дубий // Народник. – 2001. – № 1. – С. 10–12.
2. Егоров, Б. Общие основы постановки при обучении игре на баяне / Б. Егоров // Баян и баянисты. Вып. 2. – М.: Совет. композитор, 1974. – С. 12–47: нот.
3. Имханицкий, М. И. История баянного и аккордеонного искусства: учеб. пособие / М. И. Имханицкий: РАМ им. Гнесиных. – М., 2006. – 520 с.: нот., ил.
4. Липс, Ф. Творчество Вячеслава Золотарева / Ф. Липс // Баян и баянисты. Вып. 6. – М.: Совет. композитор, 1984. – С. 27–68: нот.

REZYUME. Muzıkatanıw ádebiyatında az izertlengen másele - bayan pedagogikasınıń qáliplesiw tárepleri maqala teması. Pedagogikalıq procestiń izbe-izligi hám tiykarǵı mashqalaları bayan pedagogikasına baǵıshlanǵan basılımlarǵa súyeniw arqalı anıqlanadı. Bul másele boyınsha tiykarǵı basılımlar xronologiyalıq tártipte sanap ótilgen hám táriyiplengen, belgili izertlewshiler, bayanist-atqarıwshılar hám bayanist-pedagoglar atamaları keltirilgen. Fortepiano hám skripka pedagogikasınıń belgili bólimleri esaplanadı. Muzıkalıq pedagogika usıǵan uqsas "bayanlı pedagogika" túsinigi házirshe siyrek ushırasadı hám házirge shekem arnawlı dodalanbaǵan. Sonıń menen birge toplanǵan materiallar túsinip alıwǵa arzıydı.

РЕЗЮМЕ. Аспекты малоизученного в музыковедческой литературе вопроса – становления баянной педагогики − тема статьи. Последовательность педагогического процесса и основная проблематика устанавливаются в опоре на публикации, посвященные баянной педагогике. В хронологическом порядке перечислены и охарактеризованы основные издания по данному вопросу и названы известные исследователи, баянисты-исполнители и баянисты-педагоги.

SUMMARY. The article discusses some aspects of the least studied topic – the bayan pedagogical science formation and development. The article determines the consequence of pedagogical process and main problems based on publications devoted to the bayan pedagogical science. The author names the main publications on the problem in chronological order and gives the names of the most famous researchers of the problem including both the bayan players and the bayan playing teachers.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ЧАСТИ ХОРОВОЙ КРЕАТИВНОСТИ В ПСИХОЛОГОКОМПОТЕНТНОСТИ

Саитов Жаксылык Жарылкасынович – *преподаватель*
Нукусский филиал Узбекского государственного института искусства и культуры

Таянч сўзлар: хор, хонанда, хормейстер, дирижёр, аккорд, сопрано, алто, тенор, баритон, бас, профундо бас, интизом, бадиий жиҳатдан, сфера, концентрация, нозик ва мураккаб жараён, қизиқиш, ўйчанлик, кайфият, ансамбль, товуш ҳужуми назарияси, ҳаво, резонатор, оҳанг, вокал босқичи, педагогик компетентсиа.

Ключевые слова: хор, певец, хормейстер, дирижёр, аккорд, сопрано, альт, тенор, баритон, бас, профундо бас, дисциплина, художественно, сфера, концентрация, процесс тонкий и сложный, интерес, вдумчивости, настроения, *а*нсамбль, теория звуковой атаки, воздух, резонатор, тон, вокальная эстрада, педагогическая компетентность.

Key words: xor, singer, choirmaster, conductor, chord, soprano, alto, tenor, baritone, bass, profundo bass, discipline, artistically, sphere, concentration, subtle and complex process, interest, thoughtfulness, mood, ensemble, theory of sound attack, air, resonator, tone, vocal stage, pedagogical competence.

Современное изучение аспектов хорового дела продиктовано естественной потребностью человека разобраться в смысловых основах совместного пения. Хоровое искусство, занимает важное место в музыкально-педагогической культурологии. Хор же, как первоформа сохранения и передачи музыкальной информации, как механизм формирования культурных ментальных установок по-прежнему